

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Ny form för återlämnade gravar

- Gravkvarter med inspiration från havet

Malin Svensson

Självständigt arbete • 15 hp Trädgårdsingenjör: Design
kandidatprogram Alnarp 2017

Ny form för återlämnade gravar

- Gravkvarter med inspiration från havet

New design for returned graves- Grave neighborhoods with inspiration from the sea

Malin Svensson

Handledare: Helene Båtshake, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Åsa Bensch, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Ämnesområde: Landskapsarkitektur

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurskod: EX0798

Program: Trädgårdsingenjör: Design - kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2017

Omslagsbild: Malin Birgitta Svensson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: återlämnade gravar, kyrkogårdar, meditativa rum,

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Detta arbete är skrivit inom programmet Trädgårdsingenjör programmet på Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, Alnarp. Examensarbetet motsvarar 15hp och är skrivet i nivå G2E.

Tack till

Jag vill främst tacka min handledare Helene Båtshake från Helsingborgs kyrkogårdsförvaltning för utomordentlig vägledning och sitt värdefulla engagemang under mitt kandidatarbete.

Stort tack till Leif Alfredsson, Sten Frederiksen och Lars Wall på Landskronas kyrkogårdsförvaltning som visat intresse för studieobjektet. Med deras agremang har jag kunnat utföra intervjuer och platsbesök på Landskronas kyrkogård.

Ett sista tack går till min älskade familj som under hela utbildningen har stöttat och trott på mig.

Sammanfattning

Detta kandidatarbete lyfter fram en aktuell problematik med återlämnade gravplatser och försöker hitta designlösningar för att göra denna typ av gravområden mer sammanhängande och därmed mer attraktiva för såväl nya gravrättsinnehavare och som besökare. Många av Sveriges kyrkogårdar besitter idag stor problematik där återlämnade gravar gör sig påtagliga. Det behövs nya idéer och förslag från trädgårds- och landskapsingenjörer på hållbara lösningar och ny formgivning.

Efter att kontaktat Landskrona kyrkogårdsförvaltning, konsenterades att kvarter 65 var ett lämpligt område att utgå ifrån vid nydesign som studieobjekt, då det i dagsläget innehåller allt fler återlämnade gravar och har därför en ödslig karaktär. Från kyrkogårdsförvaltningens sida fanns det önskemål om att kvarteret skulle få inslag av mjuka former där de aktiva och upplåtna gravplatserna delar plats med de nya urngrav- samt askgravplatser. Den centrala frågeställningen och syfte blev därmed: att omgestalta ett befintligt gravkvarter med många återlämnade gravar, att skapa en ny design som fungerar tillsammans med kvarvarande gravar. Och hur kvarteret kan göras mer sammanhängande och attraktiv för framtida gravrättsinnehavare och besökare till kyrkogården samtidigt som det blir mer skötseleffektivt.

Efter två semi-strukturerade intervjuer samt en promenadintervju ute på Landskronas kyrkogårdsförvaltning med kyrkogårds chefen Leif Alfredsson, kyrkogårdförmanen Sten Frederiksen och trädgårdsmästaren Lars Wall kunde platsen analyseras.

Platsanalysen grundar sig även på Inger Berglunds (1994) bok *Kyrkogårdens meditativa rum* där Berglund skriver om *De tio råden till arkitekten*. De tio råden är skapade för gestaltning av minnes- samt asklundar där det meditativa rummet är en viktig del i gestaltningen. I detta kandidatarbete tillämpas de tio råden för kvarter 65 i syfte att nå den meditativa känslan på platsen. Råden har varit ett stöd från första platsanalysen genom hela gestaltnings processen och har påverkat mitt sätt att analysera och skapa en mediativ plats, inte bara för kyrkogårdar utan även för andra miljöer som parker och privata trädgårdar. De tio råden utgör därmed en stor del av kandidatarbetet.

För att få förståelse för de delar av kyrkogårdarnas gröna formgivning som idag kan ses som fyrkantigt, gjordes en litteratursökning av kyrkogårdens historiska utveckling. Bucht (1992) skriver i boken *Kyrkogårdens gröna kulturarv* om Sveriges kyrkogårds historia. Med den har förståelsen för formgivningen och de bakomliggande tankarna blivit större. Även förståelse för Landskronas kyrkogårds formgivning har ökat då en studie över området gjorts.

Största utmaningen med kandidatarbetet har varit att ta hänsyn till de aktiva/upplåtna gravplatserna i kvarter 65. Att hitta en lösning för kvarterets aktiva och upplåtna gravar tillsammans med de nya urngrav- samt askgravplatserna och att skapa en form så att gravarna blir mer sammanhängande och attraktiva för framtida gravrättsinnehavare och besökare till kyrkogården.

Med hjälp från *De tio råden till arkitekten* och med inspiration från havet har ett gestaltningsförslag tagits fram.

Den nya lösningen och gestaltningsförslaget kan användas av andra kyrkogårdsförvaltningar med samma problematik.

Innehållsförteckning

Inledning..... 1

 Problemområde/bakgrund 1

 Mål och syfte 1

 Frågeställningar 1

 Avgränsning 1

 Material och metod..... 1

 Genomförande 1

 Litteratursökning..... 2

 Begreppsdefinition 2

Sveriges kyrkogårdar genom tiderna..... 3

 Landskronas kyrkogårdshistoria..... 3

 Kort fakta om kvarter 65 4

 Platsen tar form..... 5

 Designprocessen 5

Gestaltningsförslaget..... 6

 Illustrationsplan över kvarter 65..... 6

 Beskrivning av utformningen 7

 Växtval 7

 Skötsel 7

Analys utifrån de tio råden till arkitekten..... 8

 1, Omsorg, värme, känsla 8

 2. Lugn, tystnad..... 8

 3. Centralpunkt..... 8

 4. Trygghet, ostördhet 8

 5. Utsikt, rymd 8

 6. Vinteraspekten 9

 7. Frihet 9

 8. Träden 9

 9. Marken 9

 10. Andlig tystnad..... 9

Diskussion 10

 Metod och källkritik 11

Källor & litteratur..... 12

 Muntliga referenser..... 12

Förteckning över bilder 13

Inledning

Under sista perioden av min utbildning till trädgårdsingenjör design, gjorde jag min praktikkurs på Lommas kyrkogårdsförvaltning som kyrkogårdsarbetare. Det öppnade upp ett nytt perspektiv på kyrkogårdar som inte enbart är en gravplats utan även består av meditativa rum för alla sorters av besökare.

Kyrkogårdar är ett av vårt främsta kulturarv och kulturmiljön i Sverige, ett arv vi bör värna och ta hand om. Dels för kyrkogårdar förmedlar historia och utgör en del av människornas kollektiva minne. Mitt intresse för området har väckt många tankar och funderingar. Kyrkogården är en plats inte enbart för gravrättsinnehavare utan för andra besökare, de som söker lugnet i kyrkogårdens olika meditativa rum. Utformning av rummen spelar en stor roll för hur vi upplever platsen. Man kan uppleva kyrkogårdar med den arkitektoniska formen som vissa delar har idag. Genom att arbeta med formen kan man skapa andra möjligheter både för upplevelsen och för andra gravsätt. Ett ämne som är intressant för framtida trädgårds- och landskapsingenjörer kan vara att hitta nya utformningar och hållbara lösningar.

Via rekommendationer att gå in på MOVIUM:s hemsida från min handledare Helene Båtshake som är ansvarig för inspirationskatalogen inom examensarbeten, blev jag intresserad av titeln ”*Lediga gravplatser- viktiga brickor i kyrkogårdens utveckling*”. Där frågeställningen var: *finns det möjlighet att integrera återlämnade gravplatser till sammanhängande ytor? Vad kan göras med dessa ytor?* (Inspirationskatalogen, 2014, s 24). Det var ett ämne jag ansåg vara aktuellt med tanke på de tomma och nakna ytorna man ser från de återlämnade kistgravplatserna men även att få skapa känsla av ett meditativt rum.

Problemområde/bakgrund

Problematiken med återlämnade gravar, som skapar ödsliga ytor, återfinns i hela landet och är ett växande problem som avspeglar sig på olika sätt: Den 21 oktober 2016 kunde man läsa rubriken *Stort antal gravar på kyrkogården ”återlämnade”* i Sydsvenska dagbladet (M, Karlsson, 2016). Journalisten Johanna M Karlsson kontaktade Lommas kyrkogårdsförvaltning där fenomenet med återlämnade gravar blivit allt mer påtagligt. Den årligen återkommande designtävling utlyst av för studenter vid SLU har sedan 2013 haft återlämnade gravar som tema två gånger.

Som kyrkogårdsarbetare på Lommas kyrkogårdsförvaltning har funderingar på hållbara lösningar för återlämnade gravar funnits i tankarna, då många kyrkogårdar idag till antalet större del består av outnyttjade ytor med singel och buxbom. De uppstår när gravrätter återlämnas. Varför de återlämnas har i sin tur olika anledningar. Oftast beror det på att avtalet

löpt ut och gravrättsinnehavaren valt att återlämna gravrätten. Graven återgår till kyrkogårdsförvaltningen som har möjlighet att återupplåtna gravplatsen (Sahlgren, Ljungberg, Sörensen, 2014).

Kistgravområden från 1900-talets början, med raka gångar och inrutade gravar är inte så populära idag. Det finns ett intresse att skapa nya former och möjligheter på dessa områden. Båtshake¹ bekräftar att allt fler människor väljer urngrav samt askgravplats, Detta resulterar i att stora ytor på kyrkogården blir tomma och mindre attraktiva för övriga gravrättsinnehavare och besökare. Det bidrar ibland till svårigheter att behålla den ursprungliga arkitekturen när grusgravar sås igen med gräs eller vara kvar som en öde grusgrav. Det ligger därför en utmaning i att skapa något intressant och hållbart för framtiden. Om det finns möjlighet att lägga ihop fler lediga gravplatser, ges större möjligheter att ta hänsyn till aktuella gravar och hur dessa på sikt integrerar tillsammans i ny gestaltning.

Gravplatser som är återlämnade kräver skötselinsatser och kostar pengar, därför är kyrkogårdsförvaltningar intresserad av att hitta hållbara lösningar som tar hänsyn till ekonomiska och arbetsmiljömässiga aspekter. Genom att återanvända ytorna för utformning av nya gravkvarter med hänsyn till ekonomiska och arbetsmiljömässiga aspekter, behöver inte förvaltningen utvidga ny mark för nyanläggning.

Vid arbetets början kontaktades Landskronas kyrkogårdsförvaltning och blev informerad om syftet med detta arbete att ta fram ny formgivning för återlämnade gravplatser. De blev intresserade av att delta då de kunde relatera till problematiken av återlämnade gravar.

Mål och syfte

Syftet har varit att omgestalta ett befintligt gravkvarter med många återlämnade gravar, att skapa en ny design som fungerar tillsammans med kvarvarande gravar.

Syftet har vidare haft försök att tillämpa *De tio råden till arkitekten* som Inger Berglund (1994) skriver i boken ”*Kyrkogårdens meditativa rum*” som skapar bättre förståelse för utformning av de meditativa rummen för kyrkogårdar.

Ett sekundärt syfte har varit att ta fram en formgivning som andra kyrkogårdsförvaltningar med liknande problematik kan använda sig av.

Frågeställningar

Hur kan kvarter 65 på Landskronas kyrkogård göras mer sammanhängande och attraktiv för framtida gravrättsinnehavare och besökare till kyrkogården samtidigt som det blir mer skötleffektivt?

¹ Helene Båtshake, Helsingborgs kyrkogårdsförvaltning, 2016-11-29.

Avgränsning

Gestaltningförslaget avgränsas till kvarter 65 på Landskronas kyrkogård, där angränsande kvarter skyddas av Kulturmiljölagen och därmed strikta regler för vad som får göras. Detta innebär även att kringliggande vegetation inte får tas bort, men kan tas med i gestaltningen. Val av växter tar hänsyn till ståndorten på platsen. Arbetet avgränsas även av kyrkogårdsförvaltningens önskemål om fler urngravsamt askgravplatser som förvaltningen har behov av.

Material och metod

Examensarbetet bygger på en kvalitativ metod bestående av två semi-strukturerade intervjuer som används tillsammans med platsanalys och inventering av området. Detta ligger till grund för det gestaltningförslag som tagits fram med förslag på urngrav- samt askgravplatser.

Materialet som tagits fram består av illustrationsplan och vy skisser. Designprocessen beskrivs i kapitel *Platsen tar form* på sida 5.

De tio råden till arkitekten av Inger Berglund (1994) har tillämpas och används vid analys av kvarter 65 för att ta fram det meditativa rummet på platsen. Dessa beskrivs i *Analys utifrån de tio råden till arkitekten* på sida 8-9.

Genomförande

Intervjun och inventeringarna ligger till grunden för det gestaltningförslag som tagits fram. De består av två semi-strukturerade intervjuer med promenadintervju den 8/11-2016. Semi-strukturerad intervju innehar strukturerade delar med frågor som är ordagrant nedskrivna med följdfrågor². Genom denna metod av frågor till kyrkogårdspersonalen har en semi-strukturerad intervju kunnat genomföras.

Leif Alfredsson och Sten Frederiksen medverkade under intervjuerna och promenadintervjun. Huvudfrågorna under intervjun hade fokus på vilka kvarter som var tillgängliga för undersökningen och vilket gravskick som efterfrågades ute på Landskronas kyrkogård. Frågor hur Landskronas kyrkogårdsförvaltning ser på problematiken angående de återlämnade gravarna ställdes. Hur ser lösningen ut och hur jobbar de med frågan när återlämnade gravar blir påtagliga i gravkvarteren. Med tilldelad planritning över kyrkogården och kvarter 65 från Lars Wall kunde en inventering göras av platsen.

Inventeringarna på kyrkogården och den valda platsen gjordes under två tillfällen; 8/11-2016 och 25/11-2016. Syftet med första besöket av kyrkogården var att få en

² Märit Jansson, SLU, Alnarp, 2016-09-11.

överblick över hela området och förstå de rumsliga sammanbanden av kyrkogården. Notering av sol/skugg och vindförhållande och blickpunkter över de fyra väderstrecken av kvarter 65 antecknades.

Vid det andra besöket gjordes en mer detaljerad inventering, av det befintliga växtmaterialet på platsen, närliggande vegetation och uppmätning av kvarter 65. Dessutom fotograferades kvarteret och dess omgivning.

Litteratursökning

För att få förståelse för dagens kyrkogårds fyrkantiga arkitektoniska formgivning från förr har *Kyrkogårdens gröna kulturarv* av Bucht (1992) studerats. Med den studien har förståelsen för dagens form på många kyrkogårdar ökat. Landskronas kyrkogårds formgivning visar att olika former av kantigt och mjukt skapar spänning till platsen. Kapitel *Sveriges kyrkogårdar genom tiden* går igenom dess historia samt ger en kort historik över Landskronas kyrkogård.

Kyrkogårdar är en plats för bearbetning av sorg och innehar meditativa rum för detta ändamål. För att få förståelse för de meditativa rummen och dess formgivning har litteraturstudier gjorts i *Kyrkogårdens meditativa rum* av Berglund (1994).

Sökande efter det hållbara växtmaterialet och dess fakta har studerats och omsorgsfullt valts genom studier i *Minnenas trädgård -om kyrkogårdens form och växter* av Sörensen A-B och Wembling M (2008). Via den har jag sökt fortsatt fakta i böcker som *Perenner, Inspiration* Skötsel*Lexikon* och *GRÄS & BAMBU, Inspiration* Skötsel*Lexikon* av M & B Hansson (2010-2011) används.

Begreppsdefinition

Begreppen som används i arbetet utgår från *Begrepp i begravningsverksamhet* (Sörensen, 2014) och *Handbok för begravningsverksamheten* (Forssell-Ericson, 2013).

Askgravlund

Gravsättning av askor på gemensam plats där möjlighet för namn och smyckning finns. (Sörensen, 2014, s 27).

Här har upplåtaren ansvar för både gravanordningen och gravskötsel (Sörensen, 2014, s 4).

Askgravplats

Askgravplats är en gravplats för askor/urnor där det är möjligt för makar/partner/anhöriga att vila tillsammans (Sörensen, 2014, s 25). Här är det upplåtaren eller gravrättsinnehavaren som ansvarar för gravanordningen. Gravskötseln ansvarar upplåtaren för (Sörensen, 2014, s 4).

Gravplats

Gravplats är ett bestämt område för en eller flera gravar som är inritad på grav kartan (Sörensen, 2014, s 24).

Gravrätt

Är en bestämd gravplats på en allmän begravningsplats som man har rätt till för gravsättning (Sörensen, 2014, s16).

Gravrättsinnehavare

Gravrättsinnehavare är den person som skall hålla gravplatsen i ordnat och värdigt skick (Forssell-Ericson, s 17).

Gravskick

Olika typer av gravar, till exempel minneslund, kistgrav, urngrav och grav genom utströende av aska utanför en begravningsplats (Sörensen, 2014, s 24).

Gravsättning

Är när man placerar ut stoft eller aska inom en bestämd gravplats eller inom ett gemensamt gravområde.

Placering av stoft eller aska inom en bestämd gravplats eller inom ett gemensamt gravområde utan bestämda gravplatser eller utströende av aska i minneslund eller på någon annan plats än begravningsplats (Sörensen, 2014, s19).

Kistgravplats

En plats för en eller flera kistor men kan även rymma urnor eller askor (Sörensen, 2014, s 24). Här ansvarar gravrättsinnehavaren för gravanordningen och skötsel för graven (Sörensen, 2014, s 4).

Kvarter

Ett område inom en begravningsplats, som är numrerat eller namngivet och består av flera gravplatser eller gravområden. Dessa är i sin tur ordning inritade på grav kartan (Sörensen, 2014, s 24).

Minneslund

Ett anonymt gravområde för nedgrävning eller utströende av aska (Sörensen, 2014, s 26). Detta innebär att det inte finns någon gravanordning och skötsel av ytan sköts av upplåtaren (Sörensen, 2014, s 4).

Upplåtelse av gravrätt

Gravrätten får upplåtas till en juridisk person vid särskilda skäl. Gravrätten får upplåtas för visstid, minst 15 och högst 50 år, eller för alltid. Om ingen upplåtelse tid har bestämts, varar upplåtelsen i 25 år. För att upplåta en gravrätt krävs det ett skriftligt gravbrev (Forssell-Ericson, 2013, s 19).

Upplåtare

En huvudman eller församling som innehar och förvaltar en allmän begravningsplats, alltså kyrkogårdsförvaltningen (Sörensen, 2014, s 9).

Urngravplats

Denna plats är avsedd för urnor (Sörensen, 2014, s 25). Här ansvarar gravrättsinnehavaren för gravanordningen och skötsel för graven (Sörensen, 2014, s 4).

Sveriges kyrkogårdar genom tiderna

Kyrkogårdarna som vi ser idag har inte alltid sett ut som de gör. Idag kan vi se präktiga trädalléer och strikt klippta häckar som gränsar av gravkvarteren och ramar in kyrkogården. När började man använda det gröna materialet på kyrkogårdarna?

Fram till 1800-talet bestod kyrkogårdarna av vildvuxet gräs eller vild äng där olika gravmonument var placerad. En bit in på 1800-talet var gräsbete för kreatur förekommande på kyrkogårdarna, men de kunde även användas som en handels- och mötesplats ända till slutet av 1800-talet (Bucht, 1992, s12,18). Parallellt med bruket av kyrkogårdar som betes- och handelsplats började lant- samt stads kyrkogårdar få en ny karaktär, med inspiration från de inhängda parkerna från övriga Europa (Bucht, 1992, s26). Bucht (1992, s 27) menar på att den snabba befolkningstillväxten under 1700-talet gjorde att det blev mer praktiskt och nödvändigt att anlägga vägar på kyrkogårdarna, framförallt i städerna. Med hjälp av lantmästare växte det fram en regelmässig kvartersindelning med ett försök att göra planen i sin helhet rätvinklig och symmetrisk.

Det som kom att vara grunden till den nya svenska kyrkogårdskulturen var att Carl IV Adolf genomdrev förändring. Oktober 1805 sände han ett handskrivet brev till alla biskopar i riket. Detta blev kyrkogårdens statliga angelägenhet genom kungens initiativ (Bucht, 1992, s 28).

1815 beslöt riksdagen att begravingar på kyrkogårdarna i städer samt i byar skulle upphöra. Det skedde även en utvidgning av kyrkogårdar vilket ledde till ny anläggning utanför dessa områden, först då talade man om gångsystem och planteringar. Ritningarna var uppbyggda av stora kvarter och med ett symmetriskt upplagt nät av vägar och gångar. Omsorg för trädplantering under 1800-talets slut kan vi idag se på dagens kyrkogårdar, där man kan se präktiga alléer (Bucht, 1992, s 28).

Bucht har citerat Sten Ingermark i boken *Kyrkogårdens gröna kulturarv*, (1992, s 30).

”Parkkaraktären hos de centrala kyrkogårdarna som blev det omedelbara resultatet av det tidiga 1800-talets kyrkogårdsreform och som dåtidens kyrkogårdsarkitekter ville ge kyrkogårdar, var kanske det mest revolutionerande som överhuvudtaget inträffade i kyrkogårdskulturens historia.”

Vid 1800-talets slut nådde kyrkogårdens utformning fram till det vi ser idag och som vi förknippar med en gammal kyrkogård. Vårdade gravar i enskilda ägor, individuellt sida vid sida längst rätlinjiga kyrkogårdsgångar och framför allt kyrkogårdsmuren och de präktiga kyrkogårdsträden som följs av alléer eller rader med träd (Bucht, 1992, s 33). Först

1920 tillkom rygg häckarna som avgränsning till de olika kvarteren, och de sammanhängande gräsmattorna avlöstes med grusgravar (Bucht, 1992, s 34).

Kremation blev lagligt i slutet av 1800-talet, men blev mer vanligt på 1950-talet vilket fick till följd andra gravskick och annat formspråk på kyrkogårdarna (Sörensen & Wembling, 2008, s22). Detta har idag blivit mer accentuerad genom gröna gräsmattor, meditativa platser och minneslundar (Bucht, 1992, s 30).

Landskronas kyrkogårdshistoria

I slutet av 1870-talet anlades kyrkogården vid Hälsingborgsvägen i Landskrona som idag består av tre delar. Första etappen som idag är den äldsta delen av kyrkogården, kallad ”Nya Begravningsplatsen” (se bild1, markerat med gul ram), togs i bruk 1877. Den ritades av arkitekten Frederik Nielsen med symmetrisk indelning och inramning av stenram eller en låg häck kring gravplatserna. Delen utvidgades med samma formspråk av stadsträdgårdsmästaren Åke Grahnborg år 1908, som planterade lindalléerna som utmärker kyrkogården än idag (Wall, 2003, s11).

Bild 1 Plan över Landskrona kyrkogård där kvarter 65 är markerad med röd rektangel (Wall, 2016-11-08).

1920 skedde den stora utvidgningen som ritades av Frans Ekelund och benämns ”Landskrona kyrkogård”(markerat med blå ram samt en röd för kvarter 65). Ekelund använde sig också av symmetriska former med en del mjuka inslag

(Wall, 2003, s11). Detta kan man se på den gamla planritningen (se bild 2) som idag hänger i krematoriet på Landskronas kyrkogård och är signerad av Ekelund mars 1924 men som inte helt genomfördes (Wall, 25/11-16).

Den ”Gröna kyrkogården” (markerat med grön ram) togs i bruk under 1960-talet och är ritad av formgivaren och landskapsarkitekten Per Friberg. Då saknade platsen de tidigare inslagen av grusgångar och grusgravar. Gestaltningen bestod då av gräsmattor med häckar kring urngravskvarteren samt träd, som sedan omarbetades under 1990- och 2000-talet av dåvarande kyrkogårdschefen Pål Reijer. Han kompletterade med hårdgjorda gångsystem och nya gravområden med askgravar (Wall, 2003, s11).

Bild 2 Planritning av Frans Ekelund från 1924 (Wall, 2016-11-24).

Kort fakta om kvarter 65

Kvarter 65 ligger i den delen kallad "Landskrona kyrkogård" och togs i bruk 1953. Det var då ett kistgravkvarter där det senare sattes ner urnor i gravarna.

Idag leds man in i kvarteret genom en gång med singel som delar kvarteret i två delar (se bild 6 och 7), den totalt ytan består av 1326 kvm. Enligt planen från 1924 skulle kvarteret bestå av två gångar samt en tredje (se bild 2). Lars Wall på Landskronas kyrkogårdsförvaltning känner inte till orsakerna till den omändrade gestaltning, men att Per Friberg ritade den södra delen 1960 som tidigare under 1920-1950-talen legat kvar intill koloniträdgårdarna³

Idag består kvarter 65 av två sorters äppelträd, troligen *Malus 'John Downie'* och *Malus 'Prof. Sprengeri'*. Vid intervju med personalen på kyrkogården framkom det att äppelträden är ett kulturarv och får inte tas bort (se bild 3).

Kvarteret är uppbyggt med nio rader av tujahäck och markmaterial bestående av grå singel. Dagens tujahäck är 1,20 meter hög och 1 meter bredd med döda grenar som sänker värdet på platsen (se bild 4).

I kvarteret finns 23 aktiva/upplåtna gravplatser med buxbom som ram (se bild 5). På platsen växer även vintergrönt material av idegran.

Kvarter 65 gränsar mot den gamla minneslunden i norr, som ramas in av vegetation av björkar, rhododendron och olvon. Både i den östra och västra sidan av kvarteret växer avenbokshäckar som avgränsar området från omgivningen.

Platsen är solbelyst större delen av dagen, men tujahäcken skapar mörka skuggor och gör platsen dystert (se bild 3,4 och 5). Jorden på platsen är lerig sandjord, näringsrik och fuktig. För övrigt känns kvarter 65 som ett lugnt kvarter med fågelsång och svaga vindar.

Bild 3 Äppelträden och tujahäckarna i kvarter 65, (Svensson, 2016-11-08)

Bild 4 Tom rad från återlämnade gravar, (Svensson, 2016-11-08)

Bild 6 Plan över kvarter 65 (Wall, 2016-11-08)

Bild 5 En aktiv grav i kvarter 65, (Svensson, 2016-11-08)

Bild 7 Entré in till kvarter 65, (Svensson, 2016-11-08)

³ Lars Wall, Landskrona kyrkogårdsförvaltning, 2016-11-24

Platsen tar form

I detta kapitel beskrivs designprocessen- den del av arbetet som innehåller en viss konstnärlig frihet.

I gestaltungsprocessen har de aktiva samt de upplåtna gravarna påverkat formgivningen på så vis att de inte går att flytta på och det går heller inte att ändra dess design. Upplåtna och aktiva gravar, d.v.s. gravar med gravrätt upplåts på en bestämd tid eller i enstaka fall för evigt. Det går inte heller att säga hur länge de kommer att finnas kvar då gravrätten kan förlängas. Formgivningen begränsas således av 1. Aktiva gravar, som sannolikt kommer att lämnas åter inom en obestämd framtid och först då kan de införlivas i den nya designen. 2. Området skyddas av kulturmiljölagen vilket innebär att huvudstrukturen på området måste behållas, i detta fall innebär det att två huvudgångar samt kringgårdande växtlighet i form av avenbokshäck och äppelträd som inte får tas bort.

Designprocessen

Arbetet med att ta fram en ny design för det aktuella kvarteret skedde i flera steg. Med hjälp av en ritning i skala 1:200 där de aktiva och upplåtna gravarna markerades samt kringliggande äppelträd och häckar (se bild 8), kunde olika former och mönster testas.

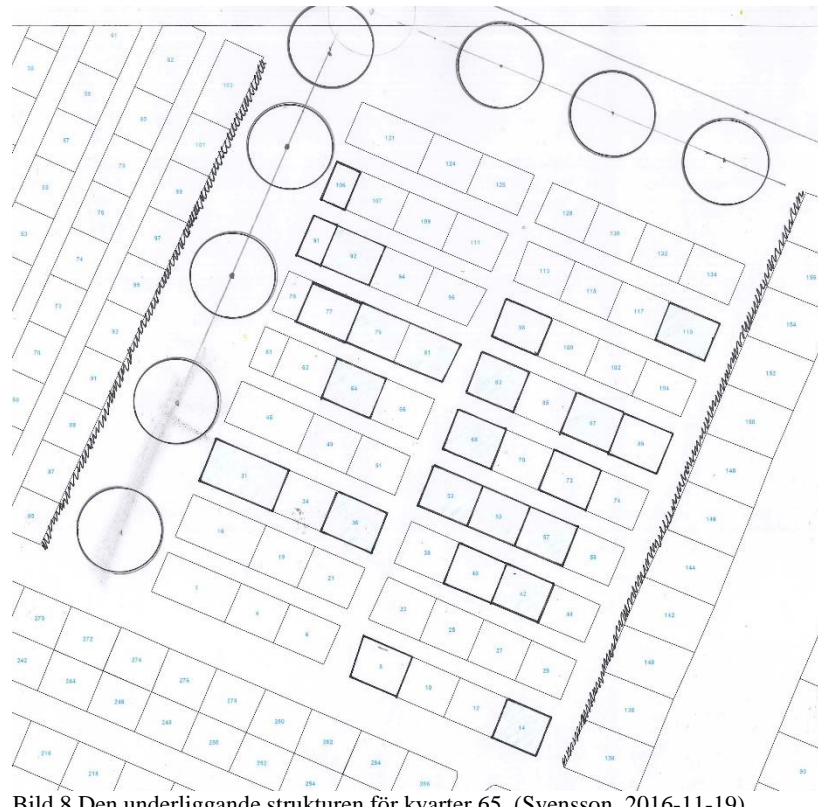

Bild 8 Den underliggande strukturen för kvarter 65, (Svensson, 2016-11-19)

I ett första skede skapades små rum med hjälp av cirklar och elliptiska former, men med den lösningen gjorde sig inte de aktiva och upplåtna gravarna till en given plats i kvarteret (se bild 9). De fanns med i gestaltningen men sågs som hinder för framtida lösningar för kvarteret. Vilket inte var förenligt med syftet att hitta en mer sammanhängande gestaltning för gravkvarteret.

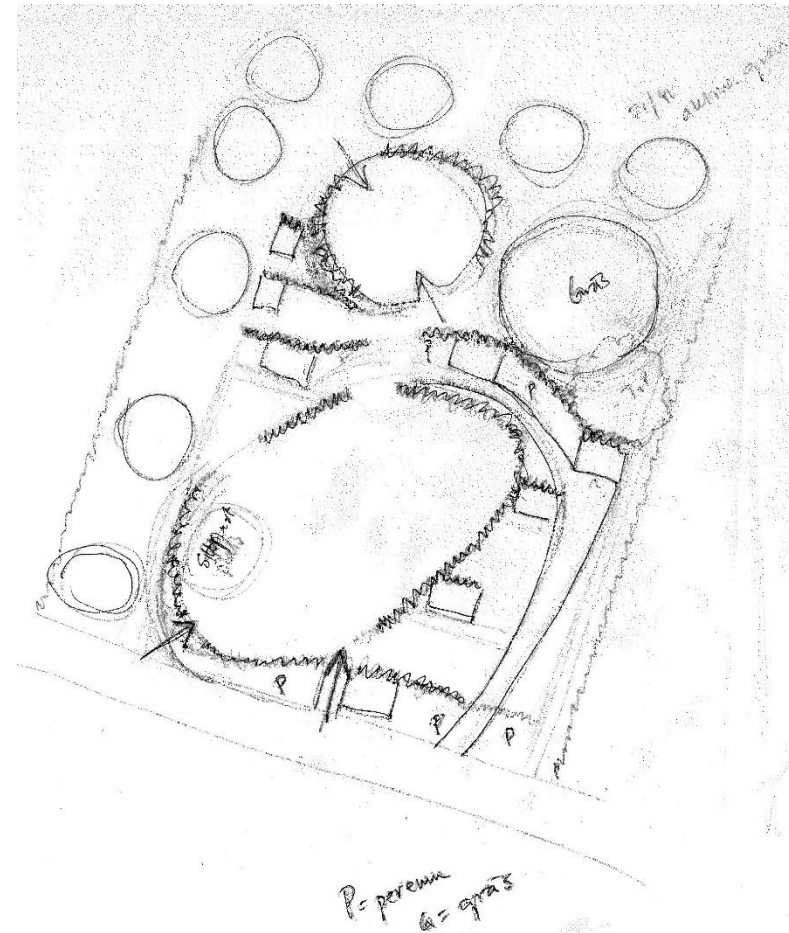

Bild 9 Första skedet, (Svensson, 2016-11-21)

I ett andra skede skapades en skiss med raka gångar förbi de aktiva och upplåtna gravarna fram. Denna blev mer fyrkantigt och såg ut som en labyrinth vilket heller inte var önskvärt (se bild 10). Ett koncept som strävade mot önskemålet från Landskronas kyrkogårdsförvaltning med mjuka och organiska former.

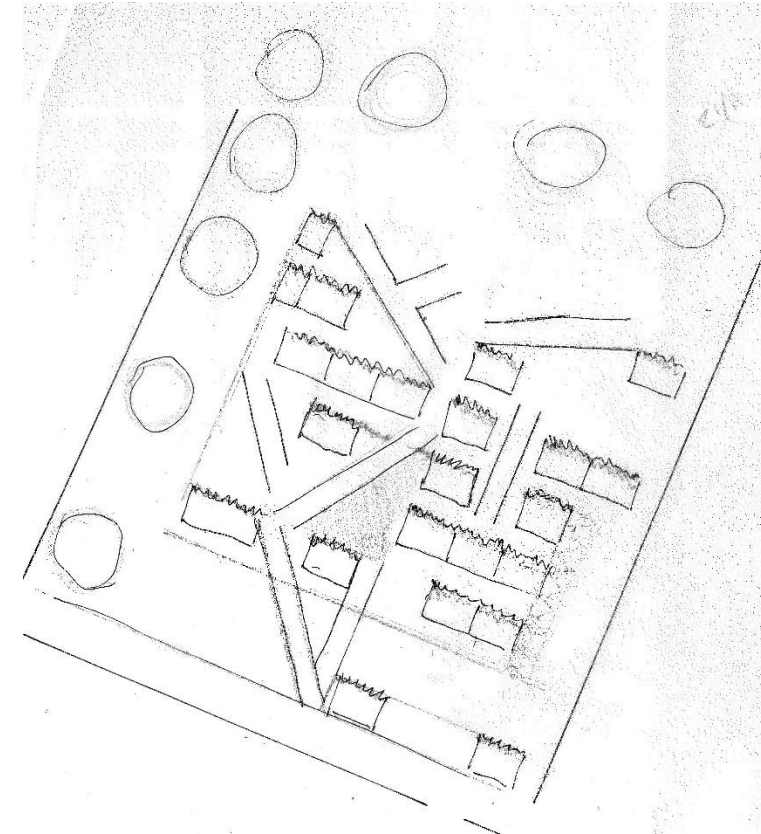

Bild 10 Andra skedet, (Svensson, 2016-11-21)

Slutligen kom det att bli en skiss med slingriga gångar genom kvarteret, ett mönster som kom att likna havsvågor. Utifrån denna grundform fortsatte arbetet med att förfina formen. Genom att finna lämpligt växtmaterial som både kunde matcha formen, ståndorten samt övriga kriterier kunde detta arbete fortskrida. Ett förslag där vågformen med prydnadsgräs i gräsmattan mellan den befintliga tujahäcken blev ett första steg. Ett koncept som delvis fungerade men återigen var inte de aktiva och upplåtna gravar ordentligt införlivade i platsen. Genom att helt ta bort tujahäckarna och ersätta dem med prydnadsgräs i ett vågmönster började nu kvarteret kännas enhetligt. Vågmönstret utgick nu efter de aktiva samt de upplåtna gravarna där gångar skapade plats för urngrav- och askgravplatser. En promenad längs Bjärreds kustlinje gav fortsatt inspiration till flera delar av kvarterets utseende.

Gestaltningsförslaget

Här presenteras gestaltningsförslaget för de aktiva och upplåtna gravarna i kvarter 65, tillsammans med de nya urngrav- samt askgravplatserna (se bild 12). Förslaget är framtaget utifrån intervjuer, platsbesök, historik och analys från *De tio råden till arkitekten* (Berglund 1994)

Bild 11 Skiss av en kvinna som står vid askgravplatsen, omgiven med svajande Miscanthus gräs, (Svensson, 2016-12-04)

Illustrationsplan över kvarter 65

Gestaltningsförslaget är inspirerat av havet och dess omgivning vilket symboliseras i de valda materialen.

Svajande gräs är något man ofta ser på havsstränder, där av valet prydnadsgräset glansmiskantus, *Miscanthus sinensis* 'Kleine Silberspinne' (Hansson & Hansson, 2010, s 110-111) med höjden 120 cm som planteras i ett vågmönster. Vinden silas igenom de smala grågröna bladen tillsammans med dess silvriga skira ax, detta skapar ett lugn till platsen (se bild 11).

Vågmönstret bildar olika delar i kvarteret. Urngravarna delar gång med de nu aktiva och upplåtna gravarna, medan askgravplatserna får sin egen gång med marktäckande revsuga, *Ajuga reptans* 'Burgundy Glow' (Hansson M & Hansson B, 2011, s 76). Revsuga fångar upp havet med dess silvergröna blad som sedan får en vinröd höstfärg.

De två gångarna i kvarteret består av hårdgjord yta med oregelbundet mönster med hällar av natursten. Det oregelbundna mönstret är taget från stranden där stenen ligger utsprida över ytan.

Övrigt markmaterial består av klippt gräsmatta som införlivar de kringliggande äppleträden som tidigare inte fick kontakt med platsen.

De strikt klippta häckarna som gränsar av området från omgivningen blir en stark kontrast med glansmiskantus svepande rörelse i vinden. Tre bänkar har placerats längst den höga avenbokshäcken. Här får besökare skydd bakom ryggen medan hen kan blicka ut över kvarteret.

Kvarterets entré ramas in av robusta perenner tillsammans

med buxbomsklot som skapar kontrast med glansmiskantus smala skira blad.

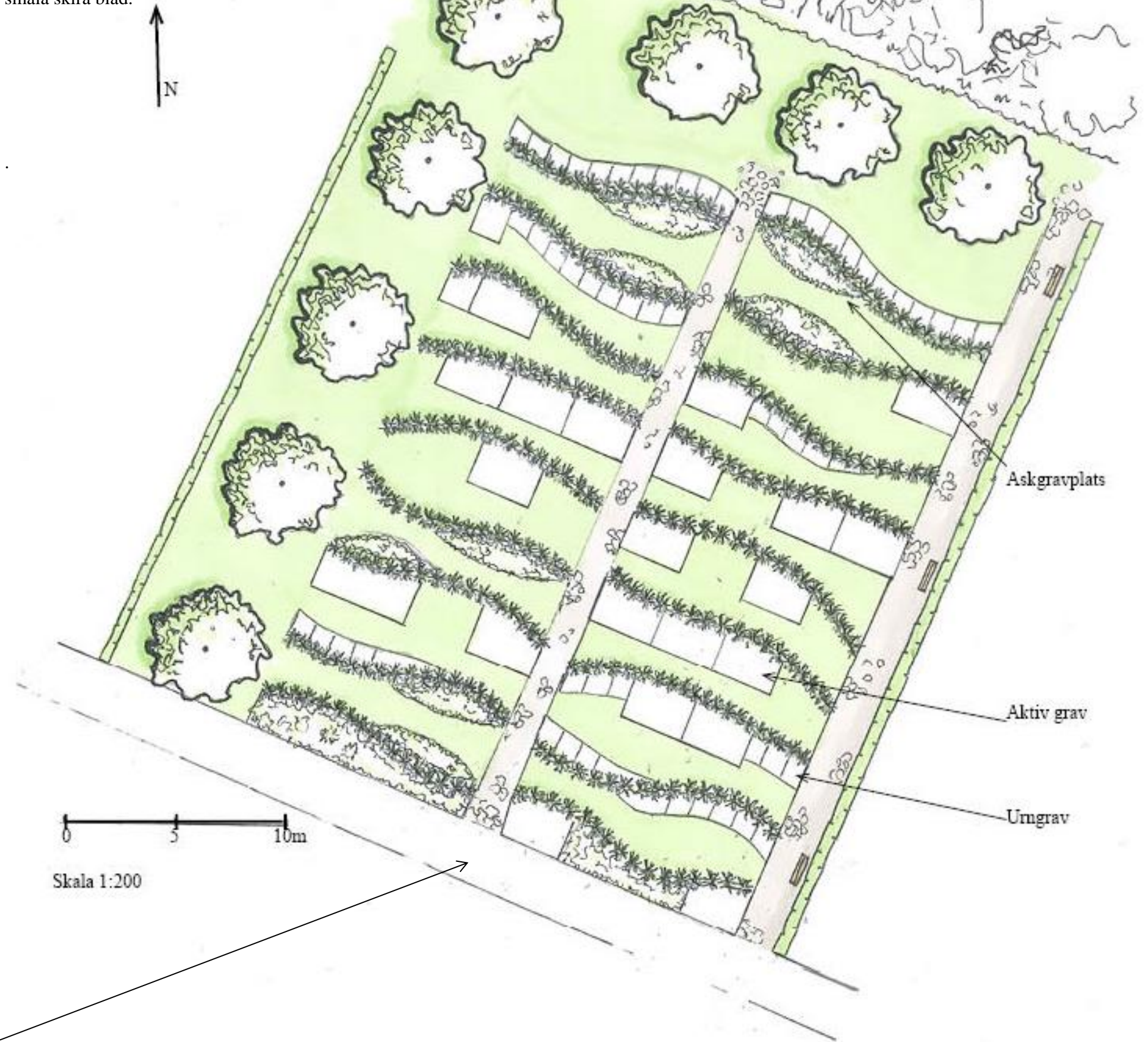

Bild 12 Illustrationsplan, (Svensson, 2016-11-30)

Beskrivning av utformningen

De aktiva och upplåtna gravplatserna skiljs storleksmässigt dels för dagens kistgravar tar större utrymme och dels för att skapa fler urngravplatser på ytan. Aktiva och upplåtna gravplatser syns som vita fyrkanter och de nya urngravarna är indelad i mindre vita rutor som i sin helhet är av 1x1 meter med en tunn kantsten som avgränsning. Kantstenen kan medföra en vis problematik vid gräsklippning då risken att den viker sig in mot gravplatsen. Här är det ytterst viktigt att anläggningsarbetet blir korrekt utfört. Gravstenen för urngravarna är liggande och består av ljus granit max 35x25 cm, med inristat namn och datum (se bilden 13). Här har man möjlighet att välja eget växtmaterial till gravplatsen.

Askgravplatserna har en gemensam perennrabatt med marktäckande revsuga med plats för två askor per gravsten. Egen plantering får inte förekomma. Det är tillåtet att sätta ner lykta och vas med blommor på den aktuella gravplatsen. Gravstenen är av ljus granit i pelform med måttet 70cm hög (från marknivå) och 12x12 cm bredd och innehåller namn och datum. Formen på gravstenen representerar pollare på kajer till för förtöjning av båtar (se bild 13).

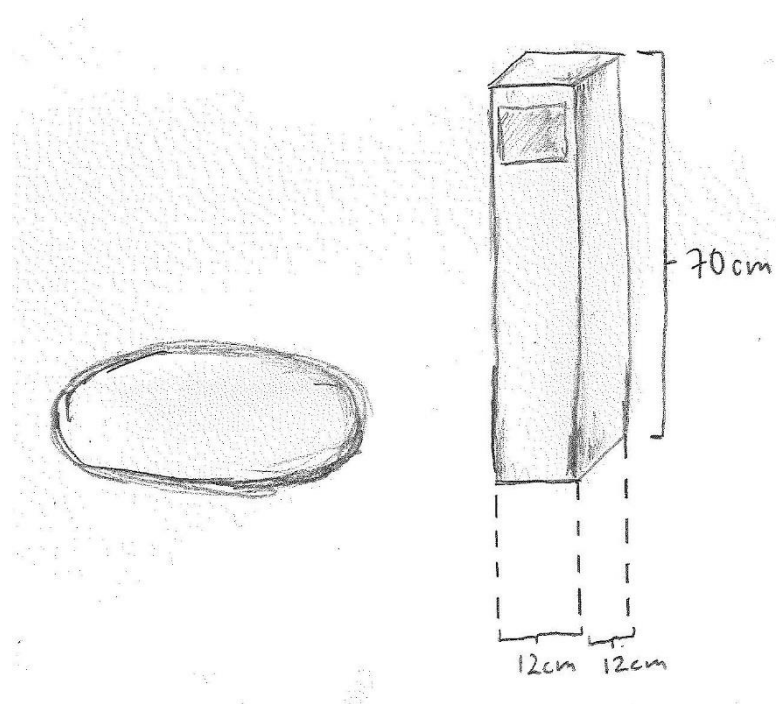

Bild 13 Beskrivning av gravsten till urngrav- och askgravplast, (Svensson, 2017-01-05)

Växtval

Sökandet efter lämpligt växtmaterial är baserat på ett antal olika kriterier där ståndorten lerig sandjord, näringsrik, något fuktig jord har varit den viktigaste. Platsen är solbelyst större delen av dagen. Sökandet utgick från läget, hårdighet och hållbarhet för växtmaterialet. Hållbarheten innebär att växtmaterialet har lång livslängd och tål de förutsättningarna för platsen. Vidare har Berglunds(1994) råd och själva formgivningen varit avgörande för valet av växter: växterna ska vara perenna och delvis vintergröna.

Valet av prydnadsgräset skall klara kriterier som: upprätt växtsätt, tuvbildande och max 2 meter högt. Vinterfärgingen för prydnadsgräset är av stor vikt då det ska fungera som en rygg och rumsavdelning för kvarteret. Det upprätta växtsättet är viktigt då det inte får hänga över på gravstenarna.

Glansmiskantus, *Miscanthus sinensis* 'Kleine Silberspinne' är ett gräs som blir 120 cm högt och med axen 150 cm (se bild 14). Det har ett upprätt växtsätt med smala gröngråa blad och silvriga ax som blommor mellan augusti och september. Glansmiskantus trivs på väl-dränerade jordar men inte för torrt i soligt läge (Hansson & Hansson, 2010, s 110-111). Med sitt kompakta växtsätt blir det en tydlig rygg och avgränsning även vintertid, då den framhäver sin fina vinterfärging.

Bild 14 *Miscanthus sinensis* 'Kleine Silberspinne' och *Ajuga reptans*, (Svensson, 2016-12-15)

På våren skärs gräset ner och rabatten pryds med triumftulpanen 'New Design' med svagt ljusgul utsida med rosa och vit kant (Hansson, M & B, 2013, s 296) tillsammans med amerikansk pärlhyacint 'Saffier' som under april-maj månad blomma i klarblå färg (Hansson, M & B, 2013, s 234). Detta medför ett annorlunda uttryck i gestaltningen under tidig vår.

Till askgravplatsen krävs det ett marktäckande växtmaterial

mellan 15-25 cm högt och delvis vintergrönt. Här kommer askan att grävas ner i plantering och växtmaterialet måste kunna återhämta sig snabbt. Revsuga, *Ajuga reptans* 'Burgundy Glow' (Hansson M & Hansson B, 2011, s 76) är ett utmärkt marktäckande växtmaterial som gillar fuktiga jordar på soliga eller halvskuggiga platser (se bild 14). Det blir 15 cm högt, blommor med blåa blommor i maj-juni månad. Även vintertid finner man en viss skönhet hos revsuga då den intar sitt vinröda skimmer.

Skötsel

Med det nya gestaltungs-förslaget och med de förslagna växtvalen för platsen krävs det mindre skötselinsatser än vad det gör i dagsläget. Detta är grundat på den långa arbets-erfarenhet som författaren har inom trädgårdsbranschen.

Genom att minska på singel ytor och löpmeter med tujahäck krävs det både mindre ogrärensning och häckklippning.

Valet av marktäckande perenner bidrar även det till att på sikt få ner skötselbehovet. De skötselinsatserna som krävs för det nya gestaltungs-förslaget är i huvudsak beskärning av prydnadsgräset under mars-april månad och möjligen gallring vart 5:e år. Ogrärensning under etableringstiden krävs under de tre första åren, där efter vart 3-4 vecka under april-oktober månad. Det marktäckande växtvalet på askgravplatserna hämnar ogräset efter etableringstiden och kräver mindre skötselinsatser. Gräsmattan bör klippas under högsäsong 1g/vecka.

De två huvudgångarna i kvarteret med det oregelbundna mönstret av naturstens hållar är i behov av trimning 1g/månaden, för att undvika spridning av ogräs.

Äppleträden som ingår i kvarteret har stor betydelse för platsens gestaltning och bör beskäras årligen och hållas fria ifrån stamskott och döda kvistar.

För de aktiva och upplåtna gravarna i kvarter 65, kan om så önskas behålla den befintliga tujahäcken som rygg. Därefter kompletteras vågmönstret med prydnadsgräset. Gestaltungs-mässigt utgör detta inget problem då det finns en kontrast mellan de två växtmaterialen.

Häcken klipps 2/gångar/år, möjligen gallring av dött material vid behov.

Analys utifrån de tio råden till arkitekten

Platsanalysen är genomförd med utgångspunkt dels från *De tio råden till arkitekten* från *Kyrkogårdens meditativa rum* av Berglund (1994), och dels utifrån den informationen som inhämtats från intervjuer och platsbesök.

Berglund (1994) har tagit fram gestaltningsråden för hur de meditativa rummen på begravningsplatsen kan utformas utifrån material från intervjuer, inventeringar och analyser av minnes- och asklundar. Den av Berglund (1994) framtagna vägledningen gäller främst utformning av minnes- samt asklundar.

Nedan återfinns analys och tolkning av den för detta arbete gällande platsen utförd den 8/11-2016. Analysen följer Berglunds (1994) tio råd och varje punkt innehåller tre delar: 1. respektive citerat, råd och sammanfattat, 2. tolkning i förhållande till kvarter 65 på Landskrona kyrkogård samt 3. hur rådet praktiskt tillämpats i detta arbetets gestaltningsförslag.

De tio råden till kvarter 65 har således utgångspunkt för gestaltning av urngrav- samt askgravplatser och för att skapa en känsla av ett meditativt rum. Råden har varit med under hela gestaltningsprocessen och analyserats noggrant för varje tanke och penndrag.

1, Omsorg, värme, känsla

”För att besökaren skall erfara att platsen formats med omsorg, värme och känsla måste en och samma person i byggandets alla skeden med stor lyhördhet tolka platsens inneboende möjligheter”(Berglund, 1994, s70).

Denna punkt har naturen som utgångspunkt och detta sker genom att anpassa platsen till naturen och jobba småskaligt samt ta i beräkning vart besökaren kan blicka ut från rummet.

Berglund (1994) menar att arkitekten måste vara med från första utkast till färdigställandet för att få den omsorg som krävs på platsen (Berglund, 1994, s70).

Analys och tolkning av platsen: man kan uppleva den omgivande naturen genom kringliggande vegetationen, det skapar samtidigt svårigheter för besökaren att blicka ut från kvarteret. Platsen är skyddad mot vind och belyst av solen större delar av dagen.

Gestaltningsprocess: genom första utkastet av gestaltningsförslaget har rådet för omsorg, värme och känslan för platsen skapats. Ett färdigställande av förslaget kan inte fullföljas då det är ett studieobjekt och kräver ett godkännande från Länsstyrelsen för att fullfölja gestaltningsförslaget till att anlägga det.

2. Lugn, tystnad

”Vardagens ljud och synintryck måste utstängas från det meditativa rummets lugn och tystnad” (Berglund, 1994, s71).

För att höra och uppleva naturen som vindbrus i träden, fågelsång och porlande vatten krävs det att platsen är lugn och tyst. Detta är ett krav för minneslundar och andra meditativa rum. Platsen bör vara avskild från kyrkogårdens övriga delar, men även från bostadsbebyggelse och trafik (Berglund, 1994, s71).

Analys och tolkning av platsen: ljud från naturen, i form av fågelsång och vindbrus i träden, gick att uppfatta på platsen. Enbart dovt trafikbrus kan höras i bakgrunden.

Gestaltningsprocess: genom användning av prydnadsgräs i stora partier kan besökaren uppleva lugn där vinden i axen och bladskriften medför sinnesro genom sitt naturligt rogivande ljud. Men även vintertid skapar en speciell känsla från vinterfägringen.

3. Centralpunkt

”För att besökaren skall få hjälp att skapa den stillhet inom sig, som är en förutsättning för att minnas, behöver hon eller han en punkt att koncentrera sin uppmärksamhet på” (Berglund, 1994, s72).

Centralpunkten är något i anläggningen som besökaren koncentrerar sin blick och tankar på. Det kan vara ett träd, en sten eller vatten. Centralpunkten måste skilja sig från övriga material i anläggningen. Om man använder ett träd, måste det skilja sig från omgivningens träd. Det får enbart vara en centralpunkt på platsen annars tappar besökaren fokus, vilket skapar förvirring och splittring. Ska det vara en symbol bör besökaren kunna tolka denna på sitt eget sätt. Det är även viktigt att centralpunkten fungerar vintertid, och måste vara vertikal (Berglund, 1994, s72). Berglund vill även att man tänker igenom materialets utseende under vintersäsongen då det har stor betydelse för besökare.

Analys och tolkning av platsen: idag finns det ingen centralpunkt i kvarter 65, detta för att det är en kistgravplats och ingen minneslund. Frågan är om man ska tillföra en centralpunkt till kvarteret, trots att det är ett urngrav- samt askgravplats? Tillför man en centralpunkt för rummet, kan gravrättsinnehavaren vila blicken och tankarna under vistelse-tiden.

Gestaltningsprocess: det är möjligt att placera ett träd i kvarterets norra del. Detta träd ska i så fall skilja sig från övrig vegetation för att fungera som centralpunkt. Det kan exempel vara *Gleditsia ”Sunburst”*, gulbladigt korstörne det utmärker sig med sitt guld till limegula bladverk och skapar fin kontrast från kringliggande vegetation.

Efter visst övervägande kom centralpunkten att uteslutas från gestaltningsförslaget. Då platsen är en urngrav- samt askgravplats som till skillnad från minneslundar som oftast har en mer arkitektonisk växtgestaltning. Centralpunkten i minneslundar utgör funktionen för att kunna centrera sin blick och tankar i den mer öppnad och nakna gestaltningen.

4. Trygghet, ostördhet

”Besökaren skall känna sig trygg att släppa fram sina innersta känslor vid besöket i lunden” (Berglund, 1994, s72-73).

Platsen får inte vara allt för öppen, då försvinner tryggheten. Rummet ska vara varmt och ombonat med tydliga väggar, t.ex. en hög häck som skiljer sig från övriga höjdskillnader. Ligger platsen på en kulle har besökaren större möjligheter att blicka ut över området.

Platsen får inte vara för stor då risken är att besökare strömma till platsen och då störs koncentrationen för övriga besökare. Lösningen på problemet är att anlägga fler men mindre anläggningar av lundar för att skapa en trygghets-känsla och mindre flöde till platsen.

Placering av smyckningsställe ska vara ansluten till bänkar. Övriga bänkar kräver ett visst avstånd från varandra för att göra utrymme från sina inre känslor. (Berglund, 1994, s72-73).

Analys och tolkning av platsen: den avgränsande häcken mot kulturgravarna är två meter hög, den ger skydd och skapar trygghet och är en utmärkt plats för placering av bänkar.

Kvarteret känns idag instängt och mörkt på grund av tujahäckens täta placering i de smala gångarna. Platsen ligger plant i nivå med omgivande ytor, vilket gör att besökaren får svårt att blicka ut över området.

Gestaltningsprocess: placering av bänkar utmed den höga häcken skapar en trygg och avskild plats som inte känns instängd.

Genom att använda sig av prydnadsgräs i stället för tujahäck bildas molnlätta fondväggar som skapar ett annat ljus och öppnar upp den instängda och mörka platsen.

5. Utsikt, rymd

”Besökaren måste ha möjlighet att blicka ut från det delvis slutna rummet, ut över omgivande landskap eller kyrkogård” (Berglund, 1994, s73-74).

I denna punkt är läget av stor betydelse och vad besökaren ser av omgivningen. Att blicka ut över landskapet symboliserar kontakt med livet utanför sorgens instängdhet. Med utsikt över omgivningen eller kyrkogården skapar man

kontakten. Det kan även förstärkas med promenad förbi kyrkan eller genom kyrkogården på väg till minneslunden (Berglund, 1994, s73-74).

Min analys och tolkning; står man mitt i kvarteret och blickar ut i de fyra väderstrecken, finns det både för- och nackdelar med platsen. I norr finns blandad vegetationen av både träd och buskar som skymmer den gamla minneslunden. I öst växer björkar bakom den höga avenbokshäcken utmed kulturgravarna. Blickar man åt syd under den olövade perioden gömmer sig gula höghus bakom träden. Mot väst finner man en rad med äppelträd som skymmer hustak från koloniområdet.

Promenadvägen till kvarter 65 går genom kyrkogården, beroende på var man kommer ifrån kan besökaren passera kyrkan vilket förstärker kontakten med rymd och utsikt ytterligare.

Gestaltningprocess: försökt ta detta i beaktande men det har varit svårt att fånga in utsikt och rymd för kvarter 65 med kringliggande vegetation.

6. Vinteraspekten

”Det meditativa rummet måste kunna behålla sina viktigaste egenskaper under årets alla skiftningar” (Berglund, 1994, s 74).

Träden har en stor betydelse i rummet, särskilt de solitära träden. Hur trädets krona ser ut när det är avlövad och hur de perenna växterna ser ut i planteringarna under vintersäsongen har således betydelse.

Vinteraspekten har en stor roll för hur besökaren upplever rummet. Genom att använda vintergrönt växtmaterial och utnyttja vinterfärgingen från perenna växter tas hänsyn till vinteraspekten.

Rumsavdelningen för platsen får inte försvinna under vintersäsongen, rätt val av växtmaterialet är ytters viktigt i denna punkt (Berglund, 1994, s 74).

Min analys och tolkning: de befintliga, strikt klippta häckarna ger i dagsläget kvarteret en tydlig rumsindelning under hela året. Tujahäcken har ett stort vintervärde och är en utmärkt rumsavdelare, trots det dåliga skicket. Vad händer med platsen om man avlägsnar detta material?

Äppleträden i kvarteret skapar fin karaktär åt platsen över året och ska låtas vara kvar med direktiv från kyrkogårdsförvaltningen.

Gestaltningprocess: genom växtmaterial av perenner och prydnadsgräs som har ett stort vintervärde, uppfylls vinteraspekten för platsen.

7. Frihet

”Frihet bör prägla det meditativa rummet i tre avseende: I gestaltningen, i de religiösa uttrycken och i symbolernas tolkningsmöjlighet” (Berglund, 1994, s 75).

En eller flera naturstenar i grupp kan väcka associationer. Platsen ska uttrycka glädje, hopp och inte trycka ner besökaren med bundenhet, maktsymboler och regler. Natur och utsikt över omgivningen är en del av karaktärerna för att uppleva friheten (Berglund, 1994, s 75).

Analys och tolkning av platen: med naturen från omgivningen kan man uppleva friheten. Här finns inga symboler på platsen som väcker associationer.

Gestaltningprocess: inga religiösa symboler används i gestaltningen.

Istället utgör vågmönstret av prydnadsgräset i sig möjligen en symbol i vilken besökaren kan skapa egna tolkningar för platsen.

8. Träden

”Det meditativa rummet måste innehålla eller ligga i närheten av stora, majestätiska, friväxande träd” (Berglund, 1994, s75-76).

Solitära träd används utan att skapa en ”skog”. Träd är ett krav för minneslunder. De behöver inte växa på platsen men bör vara i närheten. Berglund (1994) anser även att barrträd bör användas i viss mån, annars kan platsen upplevas dyster då barrträd ger ett mörkare uttryck.

För många symboliserar trädet livet, livet som strävar efter ljuset. Därför är träden en viktig del i det meditativa rummet (Berglund, 1994, s75-76).

Analys och tolkning av platsen: det finns träd i omgivningen, de utgör en viktig del till platsen.

En del barrträd finns i kvarteret dessa bör ses över och möjligen tas bort.

Gestaltningprocess: omgivande träd som äppleträden används i gestaltningen för att vara delaktig i kvarteret. Barrträd tas bort för ny formgivning och nytt växtmaterial.

9. Marken

”Marken har en särskild betydelse. Det är där askan vilar. Den bör vara grön, solbelyst, mjuk och inbjudande” (Berglund, 1994, s 77).

Här är det viktigt att marken är välskött, grön och mjuk. Det mjuka står i kontrast till det kantiga i sorgen. Det är även väsentligt att marken får solljus där ett skuggspel kan få sina skiftningar. Solen för med sig värme och liv till platsen (Berglund, 1994, s 77).

Analys och tolkning av platsen; minneslunder består oftast till större del av gräsmatta och utgör stor betydelse för rummet där askan vilar.

Kvarter 65 är en solbelyst och ljus plats som idag känns mörk på grund av de täta raderna av tujahäck, dessa bör ersättas av annat växtmaterial som t.ex. prydnadsgräs. Övrigt markmaterial består av grå singel och enstaka ramar av buxbom. Inslag av mjukt material saknas förutom det gröna gräset utmed kvarteret.

Gestaltningprocess: svårt att genomföra *Marken* till platsen, därför gjordes punkten om för att passa kvarter 65: här utgör revsuga den marktäckande vegetationen på askgravplatserna, där askan ska vila. På urngravplatserna sätts askan i gräsmattan framför gravplatsen.

10. Andlig tystnad

”Det meditativa rummets andliga dimension måste tydligt förnimmas av besökaren” (Berglund, 1994, s 77).

Andligheten finns i naturen och finner storslaghet i närheten av kyrkan eller kyrkogården. Platsen måste upplevas speciell och skilja sig från andra parker och trädgårdsrum. De får inte vara för enkla och obearbetad, då saknas den andliga laddningen.

Med stråk bestående av enkelhet, renhet och förfining når man fram till andligheten. Man kan utnyttja utsikt mot kyrkan eller kyrkogården för att få till det andliga. Med hjälp av symboler kan man finna det andliga, den mystiska laddningen mellan två dimensioner (Berglund, 1994, s 77).

Analys och tolkning av platsen: här finner man andligheten i naturen. Platsen saknar idag det speciella för upplevelsen i rummet men påminner inte heller om en park eller ett trädgårdsrum.

Gestaltningprocess: orden enkelhet, renhet och förfining har under gestaltningprocessen varit delaktiga för att nå den andliga tystnaden. Enkelheten i formen av vågor där renheten i prydnadsgrässets växtsätt förfinar de två naturstengångar i kvarteret.

Diskussion

Syftet med kandidatarbetet var att utforma och gestalta urngrav- samt askgravplatser till kvarter 65 på Landskrona kyrkogård. Målet var att hitta en lösning på problematiken med återlämnade gravplatser så att de blir mer utseendemässiga sammanhängande och attraktiva för framtida gravrättsinnehavare och besökare, samtidigt som det blir mer skötsel effektivt.

Denna ”ödslighetsproblematik” är ett stort och växande problem för många kyrkogårdsförvaltningar i Sverige⁴.

Genom att dels ta hänsyn till önskemål från Landskrona kyrkogårdsförvaltnings personal, den givna platsen, Kulturmiljölagen och dels genom att låta mig inspireras av kuststaden Landskronas nära koppling till havet skapades ett designförslag för kvarter 65.

Med det slutgiltiga resultatet, omgestaltung för kvarter 65, finns det en formgivning som även andra begravningsplatser kan använda sig av. Resultatet innefattar ny formgivning och ett utökat formspråk till kyrkogårdar.

Genom arbetet har inte bara betydelsen av ny kunskap om meditativa rum för kyrkogårdar erhållits, utan även nya sätt att analysera platser har inhämtats och tillämpats.

Gestaltningförslaget grundar sig bland annat på *De tio råden till arkitekten* (Berglund, 1994). Dessa tio råd blev ett sätt för mig att närma mig platsen inför omgestaltningen men också ett sätt att skapa ett meditativt rum för kvarter 65. Trots att dessa tio råd är framtagna för ask- samt minneslundar fann jag dem både tillämpningsbara och meningsfulla för det kvarter med askgravplatser som är detta kandidatarbets fokus. Råden har varit ett användbart verktyg genom hela processen– från första analysen av platsen till den nya gestaltningen tog sin slutgiltiga form. Under skissprocessen var råden nära till hands för analys och tolkning av platsen där jag kunde flika i med egna tankar för varje penndrag. De tio råden har hjälpt mig att analysera omgivningen och platsen kring kvarter 65 med andra ögon men även hur jag uppfattar platsen. En kunskap som kommer vara med mig i framtida uppdrag även om det meditativa rummet inte är huvudmålet.

Råden i gestaltningsprocessen har haft olika relevans och svårighetsgrad och har därmed varit både lätta och svåra att tillämpa. Detta beror främst på att tillämpningen är framtagen primärt för ask- och minneslundar.

De råden jag ansåg vara svårast att tillämpa var främst 1: Omsorg, värme, känsla där platsen inte får vara för formell eller sofistikerad och där naturen ligger som utgångspunkt. Svårigheten här låg i att inte låta gestaltningen bli för formell eller sofistikerad.

3: Centralpunkten har betydelse för besökare på ask- och minneslundar då hen behöver få vila blicken och låta tankarna flöda. Frågan jag ställde mig var om kvarter 65 var i behov av en centralpunkt, i sådana fall av vilken sort och varför? Det som skulle var mest lämpligt för kvarteret ansåg jag vara ett träd som har en annan karaktär än träden i omgivningen. Vad är det som säger att platsen inte får ha en centralpunkt trots att det är en plats för urngrav- och askgravplatser? Jag kan i detta råd hjälpa framtida gravrättsinnehavare att vila blicken och låta tankarna flöda med hjälp av en centralpunkt. Det var väldigt självklart i början av designprocessen att det skulle placeras ett träd i norra delen av kvarteret. Under slutskedet av gestaltning processen var inte längre centralpunkten en given del av platsen. Den nya gestaltningen gav en luftigare form sätt där gravrättsinnehavaren kan sätta sig ner och blicka ut över kvarterets nya formgivning. Alltså fyller den vågformiga gestaltningen i sig den funktion som en centralpunkt kan tänkas ha på en mer öppen plats.

5: Utsikt, rymd var svår att tillämpa då känslan ska upplevas på plats. Kvarter 65 är omsluten av vegetation som gör det svårt att blicka ut och få kontakt med livet utanför sorgens instängdhet, men som kan förstärkas med en promenad genom kyrkogården.

6. Vinteraspekten, här hade jag tankar om att använda rosttrött stål som kontrast mellan mjukt och hårt där tujahäcken idag står. Det rosttröga stålet kontrasterar fint mot prydnadsgräsets smala bladverk och hade skapar en tydlig rygg för gravplatserna. Rosttrött stål är ett hållbart material och skapar olika kontraster tillsammans med växtmaterialet beroende på säsong. Efter hand kände jag att platsen inte hade behov av materialet då man finner kontrasten mellan de strikt klippta häckarna som avgränsar området och prydnadsgräset. Man får lära sig som trädgårdsdesigner att ”kill your darlings”. Rosttrött stål är ett material som jag gärna jobbar med och tar in i gestaltningar, denna gång kände jag att materialet var för främmande för platsen. Även om det hade utgjort en fin design tillsammans med gestaltningen.

Sista rådet, numer 10. Andlig tystnad. Denna fann jag svårighet med i gestaltningsprocessen. Det ligger en viss tyngd i ordet som inte alla människor kan känna igen. Genom att använda orden enkelhet, renhet och förfining under processen hjälpte det mig att göra tydliga gränser i valet av växter- och markmaterial. Enkelheten i formen av vågor där renheten i prydnadsgräsets växtsätt förfinar de två naturstens gångar i kvarteret.

Den valda metoden och det insamlade materialet har varit ett bra stöd i gestaltningsprocessen och påverkat resultatet positivt. Utan dess material från *De tio råden till arkitekten*

(Berglund, 1994) hade inte jag analyserat platsen utifrån dessa. Vädret under analysen kan ha påverkat själva upplevelsen, därför gjordes två besök till kvarter 65, där första analysen var en kall dag med vinterfrost och sol. Andra besöket var en mild dag med täta grå moln och regnskurar.

Det två semi-strukturerade intervjuerna som användes vid platsbesöket var lättsamma och avslappnade med diskussion kring problematiken av återlämnade gravplatser. Under promenadintervjun passerade jag tillsammans med kyrkogårdspersonalen en pocket park som utgjorde en annan form av lösning på problematiken. Den bestod av en bänk med ett träd som under sommar månaderna ger skugga. En bra lösning men som jag anser fungera till mindre kvarter och borde utgöras av fler buskar och perenner kring ytan. Promenaden genom kyrkogårdens olika meditativa rum visade exempel på imponerande formklippta häckar och buskar, men även inslag av mjuka och organiska former. Jag insåg att förvaltningen besitter kunnig personal med intresse för ny formgivning och idéer. Jag citerar Leif Alfredsson från Landskrona kyrkogård ”*Det ska vara skönt att titta på.*” en fin slutkommentar från intervjun som har hängt med under gestaltning processen.

En fortsatt studier av de meditativa rummens betydelse för upplevelsen av kyrkogårdar och bör forskas vidare på av framtida trädgårds- och landskapsingenjörer.

⁴ Helene Båtshake, Helsingborgs kyrkogårdsförvaltning, 2016-11-29

Metod och källkritik

De källor och de metoder som använts i detta kandidatarbete är gängse och vedertagna. Man kan emellertid ställa sig frågan om utfallet hade blivit annorlunda om inte Berglunds tio råd hade använts. Jag vill mena att dessa har berikat det gestaltungsförslag som tagits fram i den mån att det vilar på genomtänkta formgivnings principer. Vidare kan kontakten med personalen ifrågasättas: i vilken mån har kyrkogårdsförvaltningens åsikter hämmat och begränsat mig i gestaltningen? Å andra sidan är personalens åsikter sannolikt viktiga för att få fram ett funktionell och ändamålsenlig gestaltning.

Frågan är om en blankett undersökning för hur gravrättsinnehavare och besökare till kyrkogården och kvarter 65 påverkats. Om undersökning av de meditativa rummen och själva upplevelsen gjorts och haft gravrättsinnehavaren och besökarens önskemål från undersökningen i beaktande för gestaltungsförslaget. Den informationen hade möjligen utgjort en främre del av förslaget och sätt annorlunda ut.

Efter litteraturstudier av den historiska formgivningen av kyrkogårdar och det gröna kulturarvet, har resultatet av gestaltungsförslaget kvarhållit strukturen av kvarter 65:s två gånger och utgörs fortfarande av det fyrkantiga kvarteret med inslag av mjuka former. Utan dess historia över området hade kanske förslaget varit annorlunda. Jag finner trots allt respekt för den fyrkantiga arkitektoniska formgivningen som kyrkogårdar innehar idag. Med det anser jag att man bör jobba med det fyrkantiga och inom den skapa olika meditativa rum med mjuka och organiska former.

Källor & litteratur

Bengtsson, R. Hoberg, B. Klintborg, Å. Lundquist, K. Vollbrecht, K. MOVIUM. (1992). *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Klippan, MOVIUM, (Stad & Land)

Berglund, I. (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum*. Stockholm: Verbum AB

Forssell-Ericson, C. Grönwall, Eva. Lundstedt, S. 2013, *Handbok för begravningsverksamheten 2013*. Stockholm,

Göransson, S, (2001), *Mellan trädkrans och minneslund*. Borås, MOVIUM, SLU Alnarp,

Hansson, M. Hansson, B. (2010), *GRÄS & BAMBU Inspiration*Skötsel*Lexikon*. Stockholm, Norstedts Förlagsgrupp AB

Hansson, M. Hansson, B. (2011), *Perenner, Inspiration*Skötsel*Lexikon*. Stockholm, Norstedts Förlagsgrupp AB

Hansson, M. Hansson, B. (2013), *LÖKAR & KNÖLAR*, Stockholm, Norstedts

M Karlsson Johanna (2016) *Stort antal gravar på kyrkogården "återlämnade"* Sydsvenskan.
<http://www.sydsvenskan.se/2016-10-21/stort-antal-gravar-pa-kyrkogarden-aterlamnade>

Inspirationskatalog - Studentprojektet Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet
http://www.movium.slu.se/system/files/news/7771/files/inspirationskatalog_vt14.pdfPublicerad 8 januari 2014,(2016-12-01)

Sahlgren, M. Ljungberg, E. Sörensen, A-B. (2014), *Förtätning av kyrkogårdar*, fakta nr 7 SLU MOVIUM,

Sörensen A-B, (2014) *Begrepp i begravningsverksamhet*, (Stad och Land nr 186), SLU MOVIUM

Sörensen, A-B. Wembling, M. (2008) *Minnenas trädgård - om kyrkogårdensform och växter*. Höganäs: Edition Andersson AB

Wall, L (2013), *Begravningsplatser i Landskrona*, Helsingborg, Koloriten Offset AB, (Broschyr) Tillgänglig:

<https://www.svenskakyrkan.se/landskrona/landskrona-kyrkogard>

Muntliga referenser

Alfredsson Leif, Landskronas kyrkogårdsförvaltning, 2016-11-08

Båtshake Helene, Helsingborgs kyrkogårdsförvaltning, 2016-11-29

Jansson Märit, SLU, Alnarp, 2016-11-09

Wall Lars, Landskronas kyrkogårdsförvaltning, 2016-11-25

Förteckning över bilder

Omslagsbild: Malin Svensson,(2016-11-24). Fotografi vid Bjärreds kust.

Bild 1: Lars Wall, (2016-12-16). Plan över Landskrona kyrkogård idag.

Bild 2: Malin Svensson (2016-11-24). Fotografering i krematoriet på Landskronas kyrkogård. Planritning av Frans Ekelund från 1924.

Bild 3: Malin Svensson,(2016-11-08). Foto, kvarter 65.

Bild 4: Malin Svensson,(2016-11-08). Foto, kvarter 65.

Bild 5: Malin Svensson,(2016-11-08). Foto, kvarter 65.

Bild 6: Lars Wall, (2016-12-14). Nulägesplan över kvarter 65.

Bild 7: Malin Svensson, (2016-11-08). Foto, kvarter 65.

Bild 8: Malin Svensson, (2016-11-19). Skiss, underliggande strukturen.

Bild 9: Malin Svensson, (2016-11-21). Skiss, första skedet.

Bild 10: Malin Svensson, (2016-11-21). Skiss, andra skedet.

Bild 11: Malin Svensson, (2016-12-04). Skiss, askgravplats.

Bild 12: Malin Svensson, (2016-11-30)

Bild 13: Malin Svensson, (2017-01-05) Skiss, gravsten för urngravarna.

Bild 14: Malin Svensson (2016-12-15). Foto från botaniskan i Lund samt Alnarpsparken.